

GÉCZI JÁNOS

Viotti

Tavaszi

■ Viotti Mór Aurél Ágoston ismeri a helyszínt, ahol a világítás a leginkább kedvez az Ambrosius utcai párizsi szalon úrnője felemás szépségének. Előre odaül, de székét gondosan úgy fordítja, hogy Mathilde-ot ne láthassa mindig. A lány csodálkozik, milyen makacsul bújik előle Viotti, s egyik este otthagyja kedvenc tartózkodási helyét, a kék pamlagot, és a kis, intarziás asztal mellé telepszik. Viotti a kalapok mögül egészen közlelről látja őt. A lány macskaszeme, melytől sorsa függ, először megremíti, azután hirtelen kibillentli érzéketlenségéből; egyik napnyugtakor beszélni kezd, s ügyesen forog a nyelve.

A váratlan szavaitól elnémuló vendégsereggel társalog ugyan, de tulajdonképpen Mathilde-hoz szól. Virágokról mesél, amelyek a távoli tenger partján nevelkednek, arról a nehéz illatú bokorról, amelyre galambszárnyaival hol az éjjel sötétje, hol pedig a nappal fénye száll le, arról a templomról, amelynek szépségét majd csak a századokkal később élő emberek lesznek képesek látni, egy szigetről, amelyen csipkeverő apácák és gaztettüket megbánt fegyencek élnek a tengert is pásztorolásra használó, némelykor halászokká váló juhászokkal. Továbbá a napfényről, amely oly erős, hogy ezáltal saját történethez is jut.

Viotti olyan élénk, hogy Mathilde anyja, Fervaques-né nem tudja követni.

– Elég rossz az ízlése, ha ilyen sokáig és ennyi tüsszel tud ezekkel a szörnyetegekkel beszélni! – gondolja Mathilde. – Nem hallgatom tovább! – feláll, de anyja nem enged el a szalonból. Végére is ezen a helyen dől el lánya sorsa.

Mathilde éjfél tájt gyertyával kíséri szobájába anyját; a márkiné megáll a lépcsőkön, és áradozva dicséri Viottit. Mathilde végképpen rosszkedvű; nem tud elaludni.

Viotti nem ilyen boldogtalan, sikerül magát elfoglaltatnia; tekintete a bőr irattáskára téved, mely egy könyvkiadásból élő úr ajándékát, ötvenhárom szerelmes levelet rejteget. Az első, nyomtatott levél alján a következő jegyzetet olvassa: „Egy héttel a megismerkedés után küldendő el!”

– Már is elkéstem! – kiált föl Viotti. – Hiszen több hete ismerem.

Azonnal másolni kezdi az első szerelmes levelet; jámbor érzélgősség csepeg belőle, tele erkölcsös mondásokkal, érzi, halálosan unalmas.

Néhány órával később a magasan járó nap asztalára borulva találja. Legkínosabb pillanatai közé tartozik, amikor reggel, ébredéskor, újra és újra meg kell tudnia boldogtalanságát. Most azonban nekividámodva másolja a mintakönyvben fellelt levelet, amely az ő hangján beszél.

– Hát igazán így él egy fiatal férfi, aki így ír? – Még kilencsoros mondatok is akadnak. A levél végén ceruzával odavetett jegyzet oktatja tovább: „Ezeket a leveleket személyesen kell elvinni: lóháton. Öltözék: fekete nyakkendő, kék redingote. A levelet a portásnak adja át, szomorú arccal: a tekintetben roppant nagy legyen a mélabú! Ha szobalányt pillantanánk meg, lopva megtöröljük szemünket.”

Mіндеzt híven végrehajtja.

– Nagy merészség! – gondolja, amikor kilép az Ambrosius utcai de Fervaques-palotából. – De hát a könyv kiadója lássa... Levelet írni a hírhedt Erénynek! Aki meg-

vetésével sújt, de élvezni fogom. Idővel csak az ilyen tréfák szórakoztatnak! Igen, hadd váljék nevetségessé az a gyűlöletes személy: én, én! Jól fogok mulatni! Ha magamra hallgatnék, még valami bűnt követnék el, hogy megkönnyebbüljek!

Egy hónap óta azok a legszebb pillanatai, amikor lovát visszavezeti az istállóba. A könyv határozottan megtiltja, hogy bármikor, bármilyen helyzetben ránézzen a szeretett lányra. Mathilde néha megjelenik az ablakfüggöny mögött. A könnyű muszlin áttetsző. Ha szemére húzott kalapja alól Viotti felpillant, meglátja Mathilde alakját, anélkül hogy az arcát látná.

Este pedig de Fervaques-né pontosan úgy viselkedik, mintha nem olvasta volna meg a leányához eljuttatott, bölcselkedő, misztikus és vallásos értekezést, amit reggel annyi mélabúval ad át Viotti a portásnak.

Előző napon a véletlen rávezeti Viottit, hogyan lehet ékesszóló; úgy helyezkedik el az intarziás asztalka mellett, hogy lássa Mathilde szemét is. De amint a marsallné, a lány keresztanyja megérkezik, Mathilde feláll a kék pamagról; otthagyja megszokott társaságát.

A váratlan fordulat megihleti Viottit: úgy beszél, mint egy angyal; mert a hiúság belopódzik azokba a szívekbe is, akik a legfenségesebb erény templomai.

A papirosgyáros azonban fél, epekedéssel eltöltött év után otthagyja a lányt és az anyját, a szalont, ott Párizst, Franciaországot, valójában Európát is, s a múltat, mint súlyos, emléknek alkalmatlan, cipelésre érdemtelen követ, maga mögé dobja. S elhagyja a forgatagot, báli öltözetet, a fecsegést, a zenét, mindazt, amely miszeszerűvé tette azt, amit ő elmélyült imádságnak szeret leginkább gyakorolni. A végtelent keresi.

Holott nem változtat világot: francia nőbe lesz szerelmes, akinek oly fontos a franciás etikett, hogy csak azzal a férfival érzi jól magát, aki az orrát zsebkendőbe fújja, és selyem fehérneműt visel a nadrágja alatt, tudja, mi a csigaolló, és a sajtot almával fogyasztja. Illírorszáig jut el Viotti, tapodtat sem tovább, s ott fogja egy olajfestményt magába foglaló, faragott, aranyozástól súlyos képeret sarkának részébe tűzni azt a rózsavirágot, amelynek olyan az illata, amilyen az édené, s olyan a színe, mintha maga lenne a Szűzanya köpenyének belseje. S ott suhintja meg arcát puhán az angyal szárnya.

A nyeszlett Napóleon Bonaparte szándéka Nagy-Britannia meghódítására, hogy Nelson admirális a trafalgari csatában megsemmisítő vereséget mér a francia hajóhadra, szétporlad. Napóleon ellen Nagy-Britannia, Oroszország és Ausztria szövetséget köt, s a hadúr, ha elviselhetetlen feszültség telepszik rá, ifjúkora kedvenc regényébe temetkezik.

Viotti Mór harmadik élete azonban nem ekkor, nem ebben az évben, nem 1805-ben kezdődik, hanem valójában harmincöt évvel később, azon a tavaszi hétköznapon, amikor már rég elfeledte Mathilde-ot, s az Adria egyik sivár szigetének, a már nem a franciákhoz, még nem is az osztrákokhoz, de a magyarokhoz sem tartozó, éppen széthulló Illír Királyság börtön-szigetének apró településén él. Boldogsága két évig tart. Azon a helyen, amelyet a Gradina-hegy aljában megépült Colentum városaként emleget a császárkori Plinius, mégpedig a *Historia Naturalis* harmadik könyvében.

Ekkor, annak kezdőpontjában, azzal az asszonnyal találkozik, aki a faragott kőfejekkel kirakott székesegyház apszisának tövében, a levegőnél hűsebb márványpadon üldögél, és a világgal nem törődve, figyelmesen olvassa egy öngyilkosságba torkolló plátói szerelem történetét.

– Nem tudom, megfigyelte-e, a történet főhőse, amikor könyvet kap ajándékba, különben Homérosz művét, kis mérete miatt sétáira magával viszi! Maga meg a dóm tövében olvas!

– Igen, a befejező részhez ezt találom illőnek.

– A hős búcsúsoraihoz szerintem sem jó egyedül lenni – és Viotti kérdés nélkül leül az asszony mellé. – Én legalábbis azt javaslom!

– Egyszer megpróbálom majd azt is. – Becsukja a könyvét, majd a szemét. De hogy mire gondolhat az asszony, Viotti sosem tudja meg.

Az asszony ujaival megtapogatja a könyve gerincét. S váratlanul közli a mozdulatlan úrral:

– Mindenki magányos, aki túlél másokat.

Viotti tépelődik. A dóm falát kőből faragott emberfejek díszítik, az ad arra indokot, hogy ne válaszoljon a kijelentés mögött meghúzódó kérdésre.

Tűnődése renetegéből azonban alakja hamarosan előbukkan.

– És tudja-e, hogy a regény legelső kiadása a szerző nevének feltüntetése nélkül jelent meg, és a kiadó, amúgy szerelmi levelek írására szakosodott tollnok, rövid bevezetőjével kezdődik?

Most az asszonyon a sor. Szeme egészen sötét, víz alatti üreg. Felszínén hálószerű fények villannak.

– Arra, hogy a kiadó bevezetése ugyanolyan irodalmi találmány, mint maguk a levelek, ennek a kiadásnak az olvasói nem jöhetnek rá. Ez a fogás azt sugallja, hogy a következő levelek valódiak. A levelek, három kivétellel, a főhős legjobb barátjának íródtak. Ezzel az olvasót mintegy bevonják a cselekménybe, mert nem érzi úgy, mint aki az író által kitalált regényt olvas, hanem mint aki a hős belső lelki életébe közvetlenül nyer bepillantást. Azzal, hogy kitárulkozó leveleit megismeri. Azáltal, hogy a kitalált kiadó többször is szóhoz jut a regényben, megerősödik az elképzelés: valódi levelekről esik szó. Ezeknek a valódiságát a stilisztikai eszközök is alátámasztják. A hős érzelemgazdag mondataival szemben a kiadó hangneme ugyan részvétellel teljes, de alapvetően tárgyilagos. A tárgyilagosságot hangsúlyozzák a regényben nem szokásos lábjegyzetek, amelyekkel a kiadó mintegy rejtjelezi a helység- és személyneveket, hogy a „valódi” szereplőket védje. Mit szól a levélhez?

Az asszony Viottira emeli tekintetét. S felemeli s Viottinak átadja az arcát. Figyel. Odatartja valamennyi érzékét. Fürdik a szózuhatag alatt. Megfontolja, mit válaszoljon:

– A szerelmes levélhez, amely egyben búcsúlevél? Na, látja, az biztosan nem írói s nem is kiadói szerzemény.

– Mit szól hozzá?

– Nem, nem hiszem, hogy nekem szól! Illetőleg azért kérdezi, mert akár maga is írhatta volna? Maga írta? „Ha egy szép nyári estén felmegy a hegyre, gondolj majd rám, hányszor mentem föl völgy mentén, és aztán nézz át a temető felé a síromra, hogy a lebukó nap fényében hogyan lengeti rajta ide-oda a fűvet a szél.”

– Mit szól hozzá?

– Kezdetleges fércmunka! Ilyet nem ír ember hús-vér embernek. Legfeljebb: az olvasónak.

A hajóorr felé hajló árbocú hajók szelik a nyugodt vizű tengert. Vitorlájuk háromszögű. A fedélzet közepén, a fedővel fedett nyílásokon, valamint az orron és a faron található kis lyukakon át bújnak a halászok a hajótest terébe.

Ilyen hajókat másfelé nem lehet látni, mutatja az asszony, aki e vidék kitűnő ismerője, a lakosok szokásainak tanulmányozója. Nőtársaival ellentétben ő nem a szalokban bújázkodik, hanem az Adria természeti világában.

– A maga apja – miközben Viotti felemeli az asszony kezét, majd ráhajol, hogy gyöngé csókot tapasszon rá – gazdag *marseille*-i hajótulajdonos és selyemkereskedő. Maga a második házasság gyümölcse. A neve: Eugénie Bernardine Désirée Clary. Valószínű, hogy az egyik *marseille*-i kolostorban nevelkedik, később azonban hazaköltözik családjához. Ismeri a *korzikai* Bounaparte családot, akik később megváltoztatják nevüket Bonapartéra. Családja ellenzi bensőséges viszonyát Napoléonnal. Napoléon azonban *Párizsban* megismerkedik egy szép és befolyásos özvegyvel, *Joséphine de Beauharnais*-vel, akit hamarosan feleségül vesz. Maga pedig 1798. augusztus 17-én feleségül menekül Benadotte tábornokhoz, a későbbi svéd királyhoz. Maga a svéd királynő!

Ülnek a tenger partján. Akkoriban nem létezik cukrászda, emiatt cukrászdai fagyalt, brüsszeli krémes, koktél sem, így nem egy árnyékos, hűs terasz márványlapú asztalánál beszélgetnek olyasmi dolgokról, amelyekről csupán a vaníliaillatú eszpresszók napernyői alatt, friss estéli szél érkezésekor szokás, hanem a sutyorgó víz mellett. A magába feledkező hullámlocsogás miatt őket senki ki nem hallgathatja.

A sziklás-erdős parton, ha emberek bukkannak elő, azok a szüntelen evezés miatt gyorsan megöregedő, napfény hevétől kiszáradó, koravén helyi lakosok közül kerülnek ki. Valamelyik lakatlan, kisebbfajta szigetről érkeznek csónakkal, ahol magányosan kapálnak, olajbogyót szüretelnek, felszedik a mandula lehullott termését, a sovány juhokat megnyírják, kecskét fejnek, kiborítják a szitákból a savótól lecsöpögött túró, a füsttel tartósított sajtok tömbjeit átforgatják; vagy az olajfaligetből, ahol befejezték a munkát. A tengerek partján, de különösen a börtönszigeteken, miként a Murter-szigeten, Alcatrazon, Kaliforniában vagy a Sainte-Marguerite-en, nem szokás üldögelni az embereknek; így amikor Viotti Mór letelepedik a gondosan leporolt, növényi törmeléktől megtisztított kőre, és mellé ül az érett szépségű asszony, nem csupán szokatlan, de erkölcsileg kétséges dolgot művel. A nő hosszú ruhát hord, s a vállát beborítja kendővel. A férfi lenvászon nadrágot, körgalléros inget visel, a fejére fakó szalmakalapot tesz, végtére, így állítja magáról, a folyóvölgyi parasztok ivadéka, akinek védeni kell az eszét a tűző nap bolondsága ellen.

– Mit szeretne tudni rólam? – faggatja az asszony. Ilyesmit kizárólag a kitérülkötőni kész asszony kérdez.

Viotti kétséget kizárva tudja a választ. Mosolyog. Ezzel árulja el önhiúságát.

– Maga tehát *Joséphine de Beauharnais*, született mint *Marie Joséphe Rose de Tascher de la Pagerie*, *Les Trois-Îlets*-ben, *Martinique* szigetén, egy rabszolgauiltetvényen *Joseph-Gaspard de Tascher* lovagnak, *La Pagerie* urának, a tengerészgyalogság hadnagyának, *Sanois* gyümölcsöskertjei birtokosának leányaként. Testvére *Cathérine-Désirée*, akit egy fordított erkölcsű francia katonatisztnek ígérnek feleségül. A tiszt, *Alexandre de Beauharnais vikomt* beleegyezik, hogy helyette *Joséphine*-t vegye nőül. Ezért aztán hajóra száll, majd feleségül megy a vikomthoz. A házasság nem lehet boldog: a férjnek seregnyi nőügye akad, és nehezen viseli gyarmatokon nevelkedett felesége pallérozatlan modorát. Maga rövid ideig zárdába vonul, ahol kitanulja az illemszabályokat és az úri viselkedést. Hamarosan a *párizsi* társaság legkedveltebb tagjává emelkedik.

– Vagy inkább ezt szeretné? – s mielőtt új történetébe kezd, hamiskásan megsimogatja ollóval naponta nyesett, ügyesen szőkére festett bajuszkáját.

– Négyhónapos, amikor a francia forradalmi kormány hadat üzen apjának, akit csak „Magyarország királyának” titulál. Kétéves, amikor a *jakobinusok nyaktiló* alatt kivégzik apai nagynénjét, *Marie Antoinette főhercegnőt*, francia királynét férjével, *XVI. Lajos királlyal* együtt. Négyéves, amikor 16 éves unokanővérét, *Marie Antoinette* leányát, a francia hadifoglyok elengedése fejében sikerül kiszabadítani. A plebejus származású francia katonatiszt 1804-ben a *franciák császárává*, a nagy

múltú *Habsburg* uralkodóval egyenrangú uralkodóvá kapaszkodik fel. Eközben Ferencet arra kényszeríti, hogy 1806-ban lemondjon *német-római császári* címéről, hogy aztán 1805-ben és 1809-ben Napóleon csapatai még Bécset is elfoglalják. Ekkorra annyira gyűlöli a francia „Antikrisztust”, hogy egyik babáját róla, Napóleonnól nevezi el, és haragját rendszeresen ezen tölti ki. Azonban kegyed 1809-ben, a *wagrami csatavesztést* követően szembesül a párizsi osztrák követnek azzal a tervével, hogy a béke zálogaként hamarosan férjhez adják a gyűlölt Napóleonnhoz. Erre sor kerül, mégpedig rögvest azok után, hogy a császár elválik 47 éves feleségétől, *Jozefina császárnétól*, azzal az indokkal, hogy Jozefina nem képes neki és az ország számára fiúörökösöt szülni.

Az asszony kétkedve ingatja a fejét, majd visszailleszti a helyére elmozdult homlokékszerét. Az aranyból és színes kövekből készült súlyos dísz egyik hajfürtjére fűzte, ahogyan szokása az a tengerpart bennszülött nőinek. Olyan hosszan nézi a szemközi partot, hogy abból Viotti megérti, éppen az ő szemét nem kívánja látni.

– Nos?

S a hallgatás ellenére folytatja. A horvátá alakult asszony előreszegi hegyes állát.

– Melyiket akarná hallani? *Eleonore Denuelle de la Plaigne*-t? Maria Walewska, szül. Maria Laczynskát? *Françoise-Marie LeRoy*-t? Victoria Kraust? Fanny Meyert?

– Egyedül egyet! A Magáét!

– Utóvégre illír lennék! Ezért hol dalmata, hol velencei, hol francia, hol osztrák, hol magyar, hol horvát. Maga pedig nem illír! Semmit sem bír nekem adni ahhoz, hogy illír legyek!

A hangok folyékonyak.

Akkor is, ha egyetlen dallamhoz tartoznak, s akkor is, ha történet elmondására vállalkoznak. A tenger beszél így, folyékony hangokkal, némelykor pedig hallgat. Beszéde és hallgatása nyomába szegődik Viotti, a tengert saját hajójával járó férfi: hol elmondja, hol pedig elhallgatja saját történetét megválasztó asszonya históriáját. Viotti, Murter szigete és Sibenik között járva nemcsak térképet rajzol meg, hanem elmondja szerelme eseménysorát is. [...]

A betűkkel közvetített üzenetek sokfélesége leírhatatlan. Akadnak szerelmi levelek, amelyek magányos, ámbár hangos olvasásra valók, mások fölött némán szokás töprengeni, előfordulnak olyanok, amiket kizárólag önmagunk számára fölolvastva szabad hallgatni, s persze affélék is, amelyek tömegekhez szólnak. Külön csoportja egzisztál a görög katolikusok szemlesütve olvasandó szerelmes leveleinek, azokban édes-keserű, apró füvekből származó illatok párállnak fel, külön a muzulmánokénak, amelyekben a szavak között apró, aranyhátú bogarak döngicsélnek, s amik máskor a hurik szemében villódnak, s ugyancsak külön az ateistákénak, akik foga közül nyál csorgott a papírra alá, s mondataik végén vagy a színe, vagy a szaga révén rendszerint fölsejlik egy-két véres húsdarab. Akadnak, akik képtelenek értékelni a protestánsok szerelmi levelét, nincs abban se érzés, se kellem, se dallam, csak a vastag húsú pénzérmék csörögnek össze, ahogy egymáshoz csapódnak a félig megtömtött, a jelzők híján szavakkal alig megrakott mondatok zsákjai. És létezik olyan, egyetlen személynek szóló szerelmes levél, amelyet jószerével annak sem lenne szabad megismerni, akinek íródik, mert esztét veszti tőle, akár a gyönyörtől, akár attól, hogy képtelen a felidézett gyönyört elérni s annak édes mézéből részesülni. Annyi a csupán hallgatni való szerelmes levél, amennyi lehet az énekesmadarak száma, pacsirta, fecske, pityer, billegető, gébics, csonttollú, rigó, ökörszem, szürkebegy, poszáta, tücsökmadár, nádírigó, geze, füzike, királyka, szuharbújó, légykapó, csaláncsúcs, hantmadár, kövirigó, rozsdafarkú, vörösbegy, fülemüle, kékbegy, cinege, csuszka, hajnalmadár, fakusz, sármány, pinty, csicsörke, zöldike, kenderike, zsezse, pirók, ke-

resztszórú, süvöltő, meggyvágó, veréb, seregély, aranymálinkó, szajkó, szarka, varjú, csóka, holló dalol egymással vetekedve, avagy még, a szerelmes küldeményekén, mint Viotti Mór vallotta, még azok számánál is több valamivel. Akkor azokról nem is esett még szó, dűnnyögi magának, amelyek bűvár-alkatúak, vöcskők, gödények, gólyák, flamingók, ludak, sólymok, tyúkok, daruk, lilék, galambok, kakukkok, baglyok, lappantyúk, sarlósfecskék, szalakóták, harkályok, s nem azon érzéseket kidaloló levelekről, amelyeket nemhogy el nem küldenek, de nem is azért íródnak, hogy írójuk elengedje magától.

E levelek közül nem lehet kiválasztani sem azt, amelyik a legszebb, sem azt, amely a legkevésbé az. Viotti ugyan, a pragmatista megrendelők számának emelkedése miatt, előállítja a megírható szerelmes levelek kataszterét, de rendületlen kitarással hívja föl mindig a céljukra inkább, mint a célhoz vezető út nehézségeire tekintő megrendelői figyelmét arra, hogy azok végső soron egyformák, csupán a szerelmes szívek nem: azok az eltérőek.

Viotti Mór nehéz üzenetet rejteget a zsebében. A halásztelepülés közelében találja, ahol a domb tetején szárazon rakott kövek félgömbszerű, bozóttal benőtt halma magasodik, az eső mosta, szikla mélyére hatoló, vízsodor vájta hasadékban. Ennek a semmire se valónak látszó építménynek ugyanolyan régi a története, mint a kornati legelőkön, olajfaerdőkön, szőlőskerteken, füge- és fenyőligeteken kilométereken át húzódó szárazfalaknak. Érzékeli ugyan, mi minden marad töredék a világban, a fejében, az életében, bár befordul minden házba, belép a szentjánoskenyérfa árnyékába, s a kijelentő mondatokon túl nem merészkedik, tapasztalja, mégsem kerekedik ki azok révén semmi, ami egésznek látszana. Annyiban érdekli csupán a táj, a múlt, amennyiben megérintheti azokban szenvedéllyel birtokolt asszonyát.

– Az a város, amely hajdan itt állt, tökéletesen római volt. Merthogy rómainak épült.

– Illírnek!

– A város építészete antik. Emeletes házak, víztárolók, termák és kőtáblákkal kikövezett szűk utcák, amelyekhez olyannyira hasonlítanak a mai dalmát városok régi részei.

Sibeniki asszonyával együtt járja a szigetet, úgy, mintha száz évvel később élnének. Nem ébrednek bennük kérdések, túl azon, hogyan érjenek egymás ujjához, a ruházat réseiben hogyan lássák meg a szabad és kipiruló bőrfelületeket, miként igazítsák vissza a rakoncátlanok hosszú hajfürtöket, de mégis felfedezik a ricsajozó kékszajkó fészket, az apró, illattalan virágok nyílásának időpontját, s meglelik azt a romot, amelyet majd egymáséhoz bogozott életük elmúltja után, a huszadik század közepén találnak meg és ásnak ki horvát régészek, megállapítván, hogy Justinianus bizánci császár várának templomából maradt ott.

Előszedi a levelet.

– Ettől az órától kezdve, mikor ezt írom, ne aludjon Sextilius, Dionysia fia – örülden lángholjon értem, ne aludjon, ne pihenjen; ne beszéljen, hanem folyton csak rám, Septimára, Amoena lányára gondoljon!

Fönn a hegytetőn, délen, ahová nem vezet a faluból út sem, lépkednek. Hátuk mögött a kőporos lombokba burkolt település, előttük az apró halpikkelyektől csillogó víz; rengeteg jel mutat arra, hogy nem a tizenkilencedik század első harmada, hanem a huszadik század vége van. Évszázadnyi idővel előlegezi meg ez a szerelem önmagát.

– Maga írta? – és nem vár válaszra. – Igaz, hogy a sziget neve kapcsolatban áll a halállal? A börtönnel? A gyilkossággal? Avagy az olajprés kőmozsarával, amelyet mortériumnak neveznek a rómaiak?

Szó, ami szó, először Colentum, azután Mortura, Mortaro, Morter, mára pedig Murter.

A fél tenyérnyi lap ólomból készült. Megfelel a levél céljának: hideg, nehéz és a rákarcolt betűktől végérvényes. Visszavonhatatlanságát azzal fokozták, hogy összehajtogatták, feltekerték és szöggel átütötték. Így az arra jogosulatlanak megismerhetlenné vált a tartalma. Viotti Mór azonban kihúzza a tekercsből az ólomszöveget, kitekeri, széthajtja.

– Nem én voltam.

– A sziget miért lenne a halál szigete?

Viotti hamarosan öregedni kezd. Nem válik ugyan idősebbé, de testén megjelennek az öregedés jelei. Ráncok, szarkalábak, laza bőr, puha izmok, kopott haj, ritkuló szőrzet, hiányos fogazat, görcsös izmok, bogas ujjak, kidudorodó erek, bibircsek, anyajegyek, pöttyök, szemölcsök és májfoltok, gyengülő szem, hajlott hát, lassú séta – mindez ő. Ő mindez.

A sibeniki asszony semmit sem változik. Szereti azt a mandulaillatot, amely Viotti teshajlataiból származik. Lehet, hogy mérgezi ugyan, de izgatón hat rá.

– Tud-e mellettem közönséges ember lenni? – kérdezte egykor.

– Tudott-e mellettem közönséges ember lenni? – kérdezi ugyanazt ismét, huszonöt év múltán.

A szigeten ugyan minden esztendőben néhány napon át esik a hó, ritka pelyhű, meg nem maradó. A keskeny ablakpárkányokon, a kerítések lécein, a drótköteleken sem halmozódik fel, sem az elefánttestű sziklákon, de a sírköveken sem, amelyek tudvalevőleg mindig hidegebbek, mint a környezetük. Akad azonban egyetlen év, amikor kevesebb mint hét óra alatt akkora hó hull alá, hogy a durva szőrű, szakállas kecskék hóvakságot kapnak, és nem lehet őket kihajtani a márványkőből épített istállókból, a csupasz huzalokra visszabontott vitorlájú gyors hajók fél öllel mélyebbre merülnek a csúnya szavakkal locsogó, szürke hullámokba, a vastag azbeszt miatt, amelyet a hajófedélre ágyaz a Kraina felől magasban vonuló, egymás nyomdokába törekvő sok hófelleg, és a keserű sójú tenger felületén jégkásás réteg remeg, majd egykor Federico Fellini fog ilyen törmelékfényesen és némán ringatózó vízfelszín mutatni a nézőinek abban a játékfilmjében, amelyet Viotti az utolsó életében olyan yira szeret majd, hogy amikor csak teheti, megnézi.

A Murter szigeten, abban az évben, amikor Viotti dicstelenül elhagyja a negyedik életét, vigasztalanul rengeteg hó esik, akkora, amelyet két emberöltő után még emlegetnek, akik átvészelik, annak ellenére, hogy abban a fergeteges, állatok szeme világot kioltó, növények lombkoronáját megrokkantó, patakokat kiárasztó, házfedeleket beomlasztó, csónakokat víz alá merítő, a börtön rabjait megfagyasztó hóhullásban nem lett kára sem az olaj-, sem a szentjánoskenyérfáknak, de sem a narancsoknak, sem pedig a datolyapálmáknak, csak a kék ég örök igazságában hívő léleknek, a langy szellőkbe szerelmes ifjaknak, a mangoldos veteménynek és a kopóknak, akik nem találtak se nyulat, se kisebb rágcsálót délelőtti zsákmányul. Igaz, a narancsokból és a datolyákból kevés nődögél a szigeten.

A szerelemtől gazdag Viotti uraságot fekete lován elvivő tél után, hogy elolvad a hó, és felszikkadnak a számtalan, kamaszlelkű, kék szemű tócsák, nincs többé maradásuk a nyugalmas szárazföldet a naponta egyszer felnyíló (tótágast álló) híddal összekötő szigeten azoknak, akik szerelmesek. Nekik ott többé nincs mit kezdeni az illír kőkupacokkal, rómaiak rakta kőfalakkal, elsüllyedt hajók darabjaival, a hegytető zárandokoktól bolygatott kápolnájának késő reneszánsz idején Caravaggio keze által készült Szűz Mária-oltárképével, sem pedig a kigyóival és a fenyőillatú, jó levegőjű édenével.

– Olyan asszony vagy, aki férfinél jobban szerethető dolgok után vágyik – suttogja utolsó mondatát Viotti féltékenyen, hogy a világra egyedül hagyja hitvesét.

Minden meg van írva, előre és hátra. Ne keresd a csecsemőt, a gyermeket, az ifjat ott, ahol a felnőttre bukkanasz, s ha megtaláltad, örüld, ha ráismersz az aggasztóira. Először jáznak, majd elmaradnak az események. Hol együtt mozognak, hol egymás nélkül: ha megszületik egy élet, s visszaemlékszik a megelőzőekre, sorsaira. A delfti pékség kékmázás edényekben gazdag képmására, a rongyot hozó társzekerekre, a zúzott timsóra, a rothadó bőr bűzére, a hosszú, véget nem érő telek erdélyi malmára, a római minta nyomán épült tiszói házra, az asszonyi térülésre-fordulásra, szoknyasuhogásra, a tésztagyúró, lisztes karokra, a hosszadalmas utazásokra, hogy végül az utak láncolata tartsa össze Európa testét. Az enciklopédiára, amelynek VÉG-ZS kötetét fölcsapva nem a passzusaiban, de a köztük elterülő fehér, teleíratlan papírfoltok oldalpáronként más-más figurákat, tájakat kiadó alakzataiban lelhető fel a saját, felejthetőnek vélt, de felejthetetlennek bizonyuló múlt. Szakadatlan dereng a feleség, szüntelenül a gyermektelen házasság, folytonosan a papírmalom, folyton a pusztulás és egyfolytában a ragyogó, káprázatos szép szeretők. Ráel a sorjázó napok értelmére, a lenge papírra, a hollófekete tusra, a szépírás és az olvasás élvezetére, a levélkészítés fájdalomra és hevére és a sokféleképpen átélhető, kaleidoszkópként csillogó, önfeltáró és világot elpusztító szerelmekre. Ő az, akinek az élete az olvasóé, mert Viotti asszonyai, szeretői, barátai és a mondatai is ettől fogva a múlté. Ha túljutunk a kalandoréleten, a velenicei karneválozáson, Rousseau libertinus életelvein, a gesztenyenylásokon és a koperta-ragasztó kifőzésén, a kezdeti fogalmazásokon, az igazgyöngyök elgurulásán, a karácsonyestéken, a tűzgyújtásokon, a lángfestményeken, a mindig tágra nyíló szemeken, tusfesték rúdján, a fehér céhmesterré válás fokozatain, az arany-sakálók üvöltésén, a szégyentől piros arc faltjainak látványán és a kontinens-belső nagy havazáson, ahogy elkettyegi sorsát az ingás, üvegketreche zárt falióra, s azon, amikor látjuk: a Nicolas Louis Robert által 1799-ben feltalált papírgép megjelenése miként teszi tönkre Viotti Mór saját maga számára elképzelt, békés és mértékelt életét. És a jövőt. S túljutunk az Illír Köztársaság röpke történetén, amely után az aprócska, saját életre vágyó, ékszert hajukba fonó asszonyok maradnak csupán életben. És túljutunk a börtönszigeteken tett látogatáson, ólomlemezre karcolt átoklevelek olvasásán, az őszön, a jeges-havas-zúzos télen, a csivitelések szögeire száradni kiakasztott tavaszon, hogy végre elkezdődjék az annyira várt és vágyott nyár.

De ez idő szerint Murter szigeten tartózkodunk, fenn a keleti part magas dombján, amelynek csúcsához a szájában kavicsokat tartó tenger partjáról hosszan kanyargó, zarándokok lépteitől és imáktól fényes lépcső vezet fel, a kolostornál. A vakító kőfalak között felnőtt ciprusoknak közös itt az árnyéka, abban ténfereg a magára maradt sibeniki asszony, ő az, aki nem képes megöregedni, s hosszú szoknyája hol jobbra, hol balra lebben, ahogy lépdel, s hol egy hangyát sodor tovább ruhaszéle, hol egy csenevész bokorról sodorja alá a rátapadt csíkos házú csigát, és keskeny jobb kezében egyetlen szál vörös rózsát cipel, amely olyan nehéz, hogy másvalaki talán el sem bírná.

Ebben a történetvégben nincs benne maga a történet, és annak hősei sem találhatók itt meg. A nagy léptű hősök immár közös históriájuk ruháját máshol, egymástól külön viselik. Itt kizárólag élénk szirmú, messziről látható, lampionos virágú növény növekszik, akár bokorban. A bokor alatt enyhe illatú gomba nődögél.

– Elvirágzanak a rózsák – állapítja meg utóbb egyre gyakrabban, alkonyati sétái végeztével. S lenyugvása előtt, amikor hosszú, veres, frankmódi hajából kifésüli a napi gondok csimbókjait, ismét leszögezi:

– Elvirágzanak a rózsák.

Harminchat éves, mint mindig, mióta a sokfejű dómnál megszólítja Viotti, a világ kezdetétől a világ végezetéig ennyi marad, csupán a hajkoronáját növeszti, azáltal, hogy hajszálait meg-meglengeti a szél, a körmét, amikor széles vállú, néma és izmos férje hátába mar, s a szeme közepén a karimás tükrű pupillát, amely éjszakánként olyan tág és zöld, miként álmában szokott lenni a júniusi hajnalokon a tenger Murter és az illír szárazföld között.

Harminchat éves, hiába nyúvi el iszfaháni selyemruháit, mossa varádicssziromillatú szappannal pompás sörényét, vágja gyorsan növekedő körmeit, tépi sűrű szemöldökét, s hiába érzi néha, nyárelőkön, amikor váralji sikátorokban magányos sétákon vezetki le friss bűneit, hogy törekeny testének szaga ezeregy éves, elég, ha belenéz az alacsony homlokú házak egyikének ablaküvegébe, tudja, a megbánás ideje számára sosem érkezik el.

– Elvirágzanak a rózsák – adja át estéli mondatát a reggelnek, hogy az teljes napon keresztül néma maradjon, s csak alkonyatkor kezdjen ismét megmoccanni, alakit öltetni, hogy újból kimondódjon, s pontosan akkor, amikor a város felett csóka-ként köröznek a fekete éjszaka csapongó, vijjogó fellegei.

Azonban, mert nem ismeri sem az anyját, sem az apját, sem embert, aki fölnevelte, azt sem tudja, hogy teste ugyan emberé-e, vagy sem. Nézi a tükör ezüstjétől szürke, keskeny arcát, nézi a víz felszínén hullámozó domború homlokát, az ásványkristályok villogó oldallapján az aranyos metszésű asszonyorrát, a levelek peremén hízó harmatcsöppekben azt a nagy, figyelő szemét, és tudja, hogy nem hasonlít senki emberhez, még ha az emberek embernek találják is. Végighallgatja a réti peremizsek suttogását, a goromba viharok idején a kémények zsörtölődését, hóhullásban a szürke törzsű bükkös mocorgását és a vaddisznókat, ahogyan ricsajjal és szuszogással bontják ki a téli földből az összetöppedt, föld alatti gombákat, megérti a mondataikat, és felfedezi, ugyanaz a világ található a növényekben, az állatokban, a kőzetekben és a levegőben, mint az emberekben.

Egyedül a tűzzel nem talál közös nyelvet, bármennyire igyekszik, hogy saját dolgát vele rendbe tegye. A tűztől, bárhol csap az fel, megretten, és éppen a benne fölriadó érzés elől igyekezett elrohanni akárhova, ahova nem kíséri a lélekszínű lángok színe, szaga, melege.